

**MAVZU:KEYNSNING TOVARLAR VA XIZMATLAR BOZORIDAGI
MAKROIQTISODIY MUVOZANAT MODELII**

Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna - i.f.f.dok., dotsent

Jo'raxolov Husan Zokirjon o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Keynsning tovarlar va xizmatlar bozoridagi makroiqtisodiy muvozanat modeli haqida so'z yuritilgan.

Аннотация: В статье рассматривается модель макроэкономического равновесия Кейнса на рынке товаров и услуг.

было упомянуто.

Annotation: This article discusses Keynes's macroeconomic equilibrium model in the goods and services market.

Kalit so'zlar: Investitsiya, dixotomiya, Aggregate talab, Aggregate taklif, Muvozanat, Talabning yetishmasligi, Multiplikator effekti

Ключевые слова: Инвестиции, дихотомия, Совокупный спрос, Совокупное предложение, Равновесие, Дефицит спроса, Эффект мультипликатора

Key words: Investment, dichotomy, Aggregate demand, Aggregate supply, Equilibrium, Demand shortfall, Multiplier effect

Jon Meynard Keynes Cambridge universitetini tugatgan (1906). 1908-yildan to umrining oxirigacha shu universitetda dars berdi (1920-yildan professor), ayni paytda bir qator ma'muriy lavozimlarda ishladi. Britaniya xazinasida xodimi (1915—19), Angliya banki direktorlaridan biri (1942-yildan), Bretton—Vuds konferensiyasida Angliyaning bosh vakili (1944). 1912-yildan nazariy „Economic journal“ („Iqtisodiyot jurnali“) muharriri bo'lgan. Pul muomalasi va moliya, iqtisodiy o'sish, bandlik sohalarida bir qator asarlar yaratdi („Versal shartnomasining iqtisodiy oqibatlarini“, 1919; „Mister Cherrhill

siyosatining iqtisodiy oqibatlarini“, 1925; „Pul to‘g‘risida risola“, 1930 va boshqalar). Keynesning asosiy g‘oyalari „Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi“ (1936) asarida bayon etilgan. KLord Keynes bozor iqtisodiyotini davlat tomonidan tartibga solishning zarurligi va davlat iqtisodiy siyosatining asosiy tamoyillarini asoslab berdi. Keynes qarashlari 2-jahon urushi va undan keyingi davrda ko‘pgina G‘arb mamlakatlari (ayniqsa, AQSH va Buyuk Britaniya)da davlat iqtisodiy siyosatining nazariy asosiga aylandi

1936-yili ingliz iqtisodchisi Jon Meynard Keynes kapitalizm iqtisodiyotiga yangi, ish bilan bandlik nazariyasini kiritadi. U o‘zining «Pul, foiz va ish bilan bandlikning umumiy nazariyasi» asarida yangicha iqtisodiy muvozanat nazariyasini izohlab berdi.

Keynes makroiqtisodiy muvozanatga to‘liq bo‘lmagan bandlik sharoitida ham erishish mumkinligini, to‘la ish bilan bandlik qonuniy holat emasligini, balki tartibga solinmagan iqtisodiyotda tasodifiy ro‘y berishigina mumkinligini isbotlab berdi. Shuningdek, bu nazariyada iqtisodiyotdagi tebranishlar faqat urush, tabiiy ofat va shu kabi vaziyatlargagina bog‘liq emasligini, balki u tinchlik yillarida ham ichki omillarning salbiy oqibatlaridan kelib chiqishi mumkinligi asoslagan. Ishsizlik va inflatsiyaning kelib chiqishi investitsiya va jamg‘armalarga bevosita bog‘liq. Narxlarning oshishi va ish haqining pasayishi boshqa salbiy omillar bilan birga iqtisodiyotning beqarorligiga olib keladi.

Klassik maktab namoyondalari bozorlar va baholarning umumiy muvozanati nazariyasini yaratdilar. Ularning umumiy muvozanat konsepsiyasiga ko‘ra iqtisodiyotda faqatgina to‘liq bandlilik sharoitidagi muvozanat mavjud bo‘lishim mumkin. Bunday xulosa J.B.Seyning bozorlar qonuniga tayanadi. Bu qonunga ko‘ra mehnat taqsimotiga asoslangan iqtisodiyotda har bir sub‘ektning ishlab chiqarishi bir vaqtning o‘zida boshqa sub‘ektlarning ishlab chiqarish natijalariga talab hisoblanadi.

Oxir-oqibat yalpi talab yalpi taklifga teng bo‘ladi. Klassik iqtisodchilar fikriga ko‘ra $AD \neq AS$ holati ro‘y bermaydi, umumiy xarajatlar miqdori etishmay qolgan, ya‘ni $AD < AS$ holati ro‘y bergan sharoitda ham baho, ish haqi va foiz

stavkasi kabi dastaklar ishga tushadi va natijada xarajatlar miqdorining kamayishi ishlab chiqarishning real hajmi, bandlik va real daromadlar miqdorining kamayishiga olib kelmaydi. Makroiqtisodiy muvozanatning klassik modeli ishlab chiqarish hajmi resurslarning bandligi va ishlab chiqarish texnologiyalarining funksiyasi hisoblanadi, va egiluvchan baholar mexanizmi tomonidan potensial darajada tutibturiladi degan shartlarga tayanadi. Egiluvchan baholar mexanizmi hisobiga bozor iqtisodiyoti barcha mavjud resurslarning toʻliq bandligini taʼminlab turadi.

Klassik makroiqtisodiy muvozanat modelining oʻziga xos xususiyati pulning neytralligi prinsipini koʻrsatadi. Bu model pul massasi real ishlab chiqarishga hech qanday taʼsir koʻrsatmaydi degan prinsipga asoslanib tuziladi. Klassiklar modelida pul bozor agentlariga faqatgina bitimlarga xizmat qilishi, yaʼni oldi-sotti jarayonida sof texnik vazifalarni bajarishi uchunгина kerak. Bu asosga koʻra klassiklar tomonidan klassik dixotomiya konsepsiyasi shakllantirilgan.

Investorlarni investitsiya qilishga undovchi sabablar esa foiz stavkasi bilan birga kutilayotgan sof foyda normasi hamdir.

Klassiklar nazariyasi boʻyicha jamgʻarma va investitsiyalar miqdorini aniqlaydigan asosiy omil foiz stavkasi hisoblanadi. Agarda, u oshsa, uy xoʻjaliklari kamroq isteʼmol qilib, koʻproq jamgʻarishga harakat qilishadi

Keyns modeli tovarlar va xizmatlar bozoridagi muvozanatni tahlil qilish uchun quyidagi elementlardan foydalanadi:

1. Aggregate talab (AD) — maʼlum narx darajasida iqtisodiyotda xarid qilinishi mumkin boʻlgan tovar va xizmatlarning umumiy miqdori. AD quyidagi komponentlardan iborat:

- Isteʼmol xarajatlari (C)
- Investitsiya xarajatlari (I)
- Davlat xarajatlari (G)
- Sof eksport (NX)

Shunday qilib, $AD = C + I + G + NX$

2. Aggregate taklif (AS) — ma'lum narx darajasida iqtisodiyotda ishlab chiqarilishi mumkin bo'lgan tovar va xizmatlarning umumiy miqdori. Keynes modeli qisqa muddatli AS egri chizig'ini narxlar qat'iy bo'lgan holatda gorizontall deb hisoblaydi.

3. Muvozanat — aggregate talab va aggregate taklifning kesishgan nuqtasi makroiqtisodiy muvozanatni ifodalaydi. Bu nuqtada iqtisodiyotda ishlab chiqarilgan tovar va xizmatlar miqdori xaridorlar tomonidan talab qilinadigan miqdorga teng bo'ladi.

Modelning asosiy g'oyalari

- Talabning yetishmasligi. Keynes fikricha, bozor iqtisodiyoti o'z-o'zidan to'liq bandlik darajasiga erisha olmaydi. Talabning yetishmasligi ishsizlikka olib kelishi mumkin.

- Davlatning roli. Keynes davlatni iqtisodiyotni tartibga soluvchi asosiy kuch deb hisoblaydi. Davlat xarajatlarni ko'paytirish yoki soliqlar kamaytirish orqali aggregate talabni oshirishi va ishsizlikni kamaytirishi mumkin.

- Multiplikator effekti. Davlat xarajatlarining o'sishi yoki soliqlar kamayishi aggregate talabni ko'paytiradi, bu esa o'z navbatida daromadlarni oshiradi. Daromadning o'sishi iste'mol xarajatlarini ko'paytiradi va bu jarayon davom etadi. Natijada, dastlabki xarajatlarning o'sishi daromadning ko'proq o'sishiga olib keladi. Bu multiplikator effekti deb ataladi.

Test savollari:

1. Keynesning makroiqtisodiy modelida tovarlar va xizmatlar bozoridagi aggregate talab (AD) nimadan iborat?

a) Faqat iste'mol xarajatlari (C)

b) Faqat investitsiya xarajatlari (I)

c) Iste'mol (C), investitsiya (I), davlat (G) xarajatlari va sof eksport (NX)

yig'indisi

d) Faqat davlat xarajatlari (G)

2. Keyns modeliga ko'ra, bozor iqtisodiyoti o'z-o'zidan qanday holatga erisha olmaydi?

- a) Inflyatsiya darajasiga
- b) To'liq bandlik darajasiga
- c) Barqaror valyuta kursiga
- d) Yuqori iqtisodiy o'sishga

3. Keyns modeli qisqa muddatli aggregate taklif (AS) egri chizig'ini qanday tasvirlaydi?

- a) Vertikal
- b) Qiyaligi yuqori
- c) Gorizontal
- d) Qiyaligi past

4. Keyns nazariyasiga ko'ra, davlat iqtisodiyotni tartibga solish uchun qanday choralarni ko'rishi mumkin?

- a) Faqat pul massasini nazorat qilish
- b) Faqat foiz stavkalarini o'zgartirish
- c) Davlat xarajatlarini ko'paytirish yoki soliqni kamaytirish
- d) Faqat eksportni rag'batlantirish

5. Multiplikator effekti nima?

- a) Narxlarning umumiy darajasining o'sishi
- b) Pul massasining kamayishi
- c) Dastlabki xarajatlarning o'sishi daromadning ko'proq o'sishiga olib

kelishi

- d) Importning eksportdan oshib ketishi

6. Keyns modelida muvozanat nuqtasi qanday aniqlanadi?

- a) Talab va taklif egri chiziqlarining kesishishi orqali
- b) Ishsizlik darajasi nolga teng bo'lganda
- c) Inflyatsiya darajasi maqbul bo'lganda
- d) Davlat budjeti profitsitga erishganda

7. Keyns modelining asosiy tanqidi nima?

- a) Uzoq muddatli oqibatlarni hisobga olmasligi
- b) Davlatning rolini kam baholashi
- c) Pulning rolini ortiqcha baholashi
- d) Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirmasligi

8. Keynes modeliga ko'ra, agar aggregate talab kamaysa, nima sodir bo'ladi?

- a) Ishsizlik kamayadi
- b) Narxlar o'sadi
- c) Ishlab chiqarish kamayadi va ishsizlik o'sadi
- d) Eksport o'sadi

9. Keynes modelida investitsiya xarajatlari (I) qanday omillarga bog'liq?

- a) Faqat foiz stavkalariga
- b) Faqat kutilayotgan foydaga
- c) Foiz stavkalari va kutilayotgan foydaga
- d) Faqat davlat subsidiyalariga

10. Keynes modelining asosiy maqsadi nima?

- a) Narx barqarorligini ta'minlash
- b) Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish
- c) To'liq bandlikka erishish va iqtisodiy beqarorlikni kamaytirish
- d) Savdo balansini yaxshilash

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Iqtisodiyot: Boshlang'ich Darslik" - Gregory Mankiw: Bu darslik iqtisodiyotni o'rganishdan boshlang'ich darajada o'qish uchun mo'ljallangan. Uning ko'rsatmalari iqtisodiy tizim, bozorlar, sarmoya tizimi va moliyaviy siyosat muammosi haqida o'quvchilarga tushuntiradi.

2. "Iqtisodiyot: Prinsiplari va Muammolari" - Frank & Bernanke: Ushbu kitob fundamental iqtisodiyot prinsiplari va muammosi bo'yicha o'qish uchun mo'ljallangan. Iqtisodiy tizim, moliyaviy siyosat, bozorlar va uning muhim konseptlari haqida tushunchalar beradi.

3. "Iqtisodiy Infrastruktura va Bozor Turmush Tarzlarini o'zgartirish" -
Douglas C. North: Bu kitob iqtisodiy tizim va bozorlar orasidagi munosabatlarni,
tarixgar